

»MJESTO« KATEHEZE

Dva trenutka salezijanske
povijesti u Italiji
(1907/1911 – 1938/1942)

PIETRO BRAIDO

Università Pontificia Salesiana
Piazza Ateneo Salesiano, 1
00139 Roma
Italija

Primljeno: 17. 2. 2004.
Izlaganje na znanstvenom skupu
UDK 271 Salezijanci (450)(091)

Sažetak

Don Boscov oratorij je specifično »katehetsko mjesto«. To je bilo jedino mjesto »po mjeri« dječaka i mladića s vrlo oskudnom ili nikakvom kršćanskom poukom. U prvom dijelu autor opisuje »zlatno doba« oratorija i vjeronaučne pouke u salezijanskim oratorijima u Italiji. U vezi s time posebno se osvrće na kongrese na kojima su u razdoblju od 1893. do 1911. sudjelovali salezijanci i salezijanski suradnici. Ukratko se opisuje salezijanski oratorij, njegova djelatnost, oratorijanski način odgoja u vjeri i sveobuhvatnog ljudskog odgoja. U drugome dijelu autor se osvrće na naglašenu katehetsku djelatnost vrhovnog poglavara Salezijanske družbe, don Petra Ricaldonea, u razdoblju između 1938. do 1942. On ponovno ističe apsolutno prvenstvo kateheze u oratoriju koji postaje izabrano mjesto katekizamske pouke. Promicanjem posebne katehetske akcije i utemeljenjem nekoliko važnih ustanova, don Ricaldone daje osobito važan doprinos promicanju kateheze u Salezijanskoj družbi i u Crkvi općenito.

Ključne riječi: Don Petar Ricaldone i kateheza, oratorij kao katehetsko mjesto, promicanje kateheze u Salezijanskoj družbi i Crkvi

0. HIPOTEZA I TEZA

»Predmet« o kojemu je riječ jest kateheza u oratoriju koji je ustanovio don Bosco za mlade s nikakvom ili vrlo oskudnom temeljnom kršćanskom, obiteljskom i župnom kršćanskom poukom. Ti mladići nisu pohađali nikakvo drugo »mjesto« gdje bi primili tu pouku. U praznične dane oni – pored ulice, trga i gostionice – nisu imali mjesto gdje bi mogli na dostojan i radosan način provesti vrijeme. Don Boscov je oratorij bio jedino »katehetsko mjesto« po njihovoj mjeri, a ne jedno od drugih teoretski mogućih mjesta, kao što se događalo s drugim oblicima tada postojećih oratori-

ja: župnim, međužupnim, koji su suradivali s obitelji, župom, udrugama.

U drugim prigodama rabi se izraz »oratorijansko srce«, pa bi se stoga mogao dobiti dojam da je ovdje riječ o »arheološkom« predmetu. Ipak, ovaj izraz može još uvijek mnogo toga reći i kao konkretna stvarnost i po svom »značenju«.

1. »ZLATNO DOBA« ORATORIJA I VJERONAUČNE POUKE (1895-1911)

1.1. *Dva neodreciva načela*

U don Boscovom oratoriju na snazi su dva neodreciva načela:

1. Katehetska pouka i religiozna formacija i praksa prvotni su cilj.
2. Riječ je o sveobuhvatnom odgoju. Štoviše, don Boscov je blagdanski oratorij »oblik života« i »kuća mladih«.¹

1.2. *Jasan profil*

Riječ je o profilu što ga je 1889. opisao anonimni torinski odvjetnik, kateheta u oratoriju u Valdoccu, na proslavi prigodom dodjele nagrade vjeroučenicima. »Nijedan filantropski sustav nije ustanovio slične ustanove, koje bi bile tako blizu duši, srcu, fizičkim sposobnostima mladih ljudi (...). Te je ustanove ustanovio jedan časni svećenik, a to je don Bosco, apostol moralnog oslobođenja siromašnih dječaka. On je za njih ustanovio blagdanske oratorije u kojima su religioznoj, moralnoj i odgojnoj pouci pridružene besplatne škole glazbe i pjevanja, zdrava rekreacija, razonoda kroz tjelovježbu. To su blagdanski oratoriji u kojima se očituje očinski nadzor, prijateljski oprez i bratska ljubav, budući da su ravnatelj, katehete i oni koji su zaduženi za druge djelatnosti u oratoriju očevi, braća i prijatelji stotinama mladića (...). Te blagdanske odgojne kuće, u kojima se poštivanje božanskih i ljudskih zakona, privrženost obitelji, domovini, dužnostima katolika, građanina, poštenoga čovjeka usaduju u mladenačka srca, oblikovat će novi naraštaj (...). Taj će novi naraštaj raspršiti magle iskvarenoga sustava koji je utemeljen na ateizmu i nezainteresiranosti, a teži za anarhijom i oblikuje samo sebičnjake ledena srca bez plemenitosti.«²

1.3. *Potvrda i razvoj dvaju načela*

Na kongresima salezijanskih suradnika i blagdanskih oratorija koji su održani od 1893. do 1911. ponovno su potvrđena i dalje razvijana dva spomenuta načela.

- Potvrđena je prvenstvena katehetska zadaća i njezino određenje.
- Prošireni su humani prostori i oblici mladenačkog udruživanja: glazba, kazalište, tjelovježba, potpomaganje, međusobna pomoć, društvenost, napose nakon što je 1891. objavljena enciklika *Rerum novarum*...
- Pripravljeno je izvanoratorijansko društveno zalaganje.
- Povećano je zanimanje za »mjesto-oratorij«. Željelo se da ono u većoj mjeri odgovara novom religioznom i moralnom svijetu i zahtjevima mladih koji su najviše osjećali njegove suprotnosti i iskustveno doživljavali njegove opasnosti.
- Te su potrebe bile zajedničke i nekim drugim tada postojećim oratorijima u Italiji (filipinski i lombardijski), ali su ih salezijanci rješavali na fleksibilniji i otvoreniji način.³

1.4. *Kontinuitet razvoja i opsežan dijalog na devet kongresa*

- Istovremena prisutnost klerika i laika, ponekad i kao predavača, uključenih i u Udruženje suradnika i u oratorijanski katehetski pokret. Među njima su bili kardinali (Svampa, Ferrari, Richelmy), biskupi, svećenici (vrlo aktivan suradnik mons. Morganti, budući nadbiskup Ravenne) i laici koji su bili vrlo aktivni na društvenom i političkom području.

¹ Usp. »Introduzione«, u: *Piano di Regolamento*, 1854. Vidi također početak u: *Cenno storico dell'Oratorio* (1854); *Cenni storici sull'Oratorio* (1862); *Cenno storico* (povijesni zapis o Salezijanskoj družbi upućen biskupu Casalea, Ferrèu) (1868); »Brevi notizie sulla Congregazione« u: *Esposizione alla S. Sede* (1879).

² »Bollettino salesiano«, 1889, str. 123.

³ Usp. Prvi talijanski nacionalni kongres u Piacenzi (24-26. 9. 1889) i spominjanje don Boscova pučkog oratorija u: *Atti e Documenti* (str. 144-149).

- Osim na katehetskima kongresima u Besci i Milanu (1895. i 1909, jedini- ma koje nisu organizirali salezijanci), posvuda je stvarni predsjednik bio don Rua, izrazito »misijski« i »oratorijanski« vrhovni poglavar Salezijanske družbe, koji je takav bio već kao klerik i mladi svećenik.
- 1.5. *Vremensko izmjenjivanje istih tematika u raspravama i zaključnim odlukama*
- Prvi kongres biskupijskih ravnatelja salezijanskih suradnika (Torino, 12. i 13. rujna 1893): od jedanaest tema šesta je posvećena *promicanju vjerskih djela, katekizma, blagdanskih oratorija, vjeronauka*.
  - Prvi međunarodni kongres salezijanskih suradnika (Bologna, 23-25. travnja 1895): radna skupina *Katekizmi i blagdanski oratorij* predložila je sudionicima »promišljanja« i »prijedloge«, koji su bili vrlo obvezujući, barem na papiru.
  - Prvi nacionalni kongres oratorija (Brescia, 1895).
  - Drugi kongres blagdanskih oratorija i vjeronauka (Torino, 21-22. svibnja 1902).
  - Treći međunarodni kongres salezijanskih suradnika (Torino, 23-25. travnja 1903).
  - Peti međunarodni kongres salezijanskih suradnika (Milano, 5. i 6. lipnja 1906).
  - Treći kongres blagdanskih oratorija i vjeronauka (Faenza, 25-28. travnja 1907).
  - Četvrti kongres blagdanskih oratorija i vjeronauka (Milano, 9-10. rujna 1909).
  - Peti nacionalni kongres blagdanskih oratorija i vjeronauka (Torino, 17-18. svibnja 1911).
- 1.6. *Potpora don Simplicija (don Trionea?)⁴*
- Što je blagdanski oratorij
  - Podrijetlo blagdanskih oratorija
  - Kako se utemeljuje oratorij
  - Kako se posjećuje oratorij
  - O pouci koju valja pružati u oratoriju
  - O koristi oratorija
  - O potrebi oratorija
  - Dvije uvodne riječi
  - Poziv svećenicima
  - Dvije riječi svim roditeljima i posebna riječ bogatim roditeljima
  - Kako funkcionira salezijanski oratorij
  - Nužno ostvarenje oratorija
  - Umetak (o enciklici *Acerbo nimis*)
  - Posebna privlačnost oratorija
  - Oratoriji i dječja zabavišta
  - Sport u oratorijima: snažno naglašena važnost »mjesto«
  - Oratorij za katehetsku pouku
- 1.7. *»Umjerena smjelost« don Rue i Peti kongres suradnika (Milano, 1906)*
- Don Ruin pristanak uz društveni pot- hvat ravnatelja oratorija koji je smješten »na vrlo teškom mjestu«.⁵
  - Napredak industrijalizacije u Italiji pre- ma novom razdoblju društvenog, poli- tičkog i religioznog života: nužna je pri- lagodba oratorija kao odgovor na izvorn- no poslanje.⁶
  - »Uskladiti odluke prijašnjih kongresa kako bi sve više odgovarali naravi i po- trebama vremena.« Svrha Petog kon- gresa salezijanskih suradnika⁷: čini se da se može uočiti ubrzaniji ritam u zaokre- tu prema osjetljivijem uključivanju ljud- skoga u »katehetsko mjesto« oratorija.

⁴ Usp. *Gli Oratori festivi*, u: BS, 1903-1906.

⁵ Pismo, 2. srpnja 1906, Rua, *Katoličko štivo* 506.

⁶ Usp. BS, 1906, str. 161-163.

⁷ Usp. BS, svibanj 1906, str. 129.

- U programu koji je predviđen u prvome dijelu *Pouka i odgoja mladeži* nalazi se klasična tema: *Oratoriji i blagdanska dječja zabavišta. Večernje i blagdanske škole. Odgojni kružoci. Sportski, glazbeni, dramski kružoci*. Taj je kongres završen zaključcima s kojima se složio vrlo velik broj sudionika.⁸

1.8. Treći kongres blagdanskih oratorija i vjeronauka (Faenza, 25-28. travnja 1907)

- Jasan nastavak ideja i zahtjeva prijašnjega kongresa zajedno s odlučnijom voljom za daljnjim hodom.
- Vrlo dinamičan izvršni odbor, kojemu je na čelu salezijanski suradnik, grof Zucchini.
- Usporedo s ovim kongresom najavljen je i *Međuregionalni dramsko-tjelovježbeno-glazbeni susret-natječaj*, koji je odobrila i u sportskim društvima potpomogla Nacionalna katolička federacija.
- Pokrovitelji: kardinali nadbiskupi Bologne (Svampa), Ferrare (Boschi), Milana (Ferrari) i Torina (Richelmy).
- Prvi dio programa – najznačajniji – usredotočen je na oratorij. U tom dijelu, o oratoriju, kongres se usredotočio na religioznu pouku i odgoj, koji se odvija u okruženju snažnoga »humanog« razvoja: rasonoda, posudbena knjižnica, glazbena škola, dramski i sportski kružok, predškola i posliješkola, pokroviteljstvo, večernje škole, uredi za zaopsljavanje.⁹
- Uz izvršni odbor djeluje i *Ženska sekcija* na poticaj koje se započinju organizirati sastanci za odgajateljice, među kojima su bile časne sestre (prije svega Kćeri Marije Pomoćnice), studentice, činovnice, radnice.¹⁰
- Bezuvjetno »pravo građanstva« omladinskim kružocima, pravo na postojanje

nje unutar oratorija i odlučnije širenje onoga što je postupno ostvarivano u muškom oratoriju kao »mjestu« kateheze i u ženskom oratoriju.

- Kongres u Faenzi: nikad više dostignuti vrhunac.¹¹
- Don Ruin pristanak na otvaranje oratorija onome što je »ljudsko«, izražen u pismu od 24. lipnja 1907. Don Rua u tom pismu kongres naziva »istinskom proslavom« don Bosca. Doista, podsjeća don Rua, »priznalo se sve ono što je don Bosco zamislio i ostvario u korist mladih: ne samo uputnost, nego potreba blagdanskih oratorija; tjelovježba, sport, drama i glazba kao vrlo djelotvorna sredstva za pridobivanje mladeži; dužnost da se mladež sačuva od grijeha, posebice pomoću molitve, katekizma i vjeronauka«.¹²

1.9. Peti kongres u Torinu 1911.

- Potvrđuje i ukratko izriče razne »odluke« prijašnjih kongresa.
- Kongres pokazuje želju da se sažeto izrazi ono o čemu je na njemu raspravljano. To je, po izričitoj želji novoga vrhovnog poglavara, don Albere, ostvario don Abbondio Anzini. Njegov je rad objavljen kao zasebna knjiga pod naslovom: *Blagdanski oratoriji i vjeronauk. Odjek Petoga kongresa, koji je održan u Torinu 17. i 18. svibnja 1911.*¹³

⁸ Usp. BS, lipanj i srpanj 1906, str. 163, 200-201, 292-298.

⁹ Usp. BS, ožujak, travanj i svibanj 1907, str. 76, 78-79, 107-108, 132.

¹⁰ Usp. BS, 1907, str. 168-169.

¹¹ Usp. BS, 1970, str. 165-172, 196-199, 230-232.

¹² RUA, LC 513-515.

¹³ Usp. A. ANZINI (ur.), *Gli Oratori festivi e le Scuole di Religione. Eco del V Congresso tenutosi in Torino il 17-18 maggio 1911. Relazione, proposte e studi compilati d'ordine del Presidente... D. Paolo Albera, Tip. S.A.I.D. »Buona Stampa«, Torino 1911.*

- Posebno važno mjesto koje je don Bosco pridavao klasičnom oratoriju, koji istovremeno ostaje otvoren i novim oblicima: župnom, međužupnom, u predgrađu ili u središtu grada, na selu...
- Prostor za oratorij visokog nadahnuća.

1.10. *Ograničenje i suštinsko zatvaranje katehetskoj obnovi*

- »Ograničen utjecaj na sudionike« i njihov neznatan broj u usporedbi s mnoštvom »odsutnih«,¹⁴
- Kongres u Bresci 1912: primjećuje se potpuna odsutnost salezijanaca kod priprave, održavanja i prekida organiziranja sličnih skupova.

2. DRUGI MOMENT: SALEZIJANSKI KATEHETSKI POTHVAT DON PETRA RICALDONEA (1938-1942)

2.1. *Duboke promjene*

- Prvi svjetski rat, društvena uznemirenost, fašizam.
- U godinama nakon dolaska fašizma na vlast (28. listopada 1922) ozračje zastrašivanja slobodnih udruženja i javnih katoličkih očitovanja.
- Represivne zakonske mjere prema udruženjima koja nisu tipično religiozna: dodjela Nacionalnoj udruzi balili¹⁵ monopola na praćenje i »fizički, moralni i duhovni odgoj« mladeži te zabrana i raspuštanje svih oblika organiziranja koji bi imali istu svrhu (zakoni od 3. travnja 1926, 9. siječnja 1927, 9. travnja 1928).
- Unutar Salezijanske družbe: odlučujuća prevlast internata i škola nad oratorijima, bilo zbog njihovoga broja bilo zbog određivanja osoblja i pozornosti sa strane središnje uprave.
- Katehetska akcija koju je promaknuo don Ricaldone i koja je bila posebno

upravljena na obnovu zalaganja Salezijanske družbe u korist mladih, napose u matičnoj ustanovi oratoriju te kao doprinos poboljšanju kateheze općenito, a posebno u oratorijima.

2.2. *Novi položaj oratorija i kateheze u oratoriju*

- Oratorij kao izrazito osiromašeno »mjesto« kateheze: katekizam, religiozna praksa i »rekreacija«. Katekizam koji je lišen jasne društvene i političke dimenzije: neuravnotežen odnos između dva pola u binomu oratorij-kateheza.
- S obzirom na okolnosti, don Ricaldone, govoreći o oratoriju, daje apsolutno prvenstvo katehezi.
- Nova, jasno izražena pozornost prema pedagoškim, didaktičkim i organizacijskim problemima.
- Djelomično poznavanje tekovina Kongresa u Bresci 1912. i njihovo obogaćivanje u susretu s aktivističkim pokretom ostvarivanja do kojega je došlo unutar udruženja Katoličke akcije: katekizamska pouka u obliku škole, ciklički oblik u rasporedbi predmeta i razreda, razlikovanje između službenoga teksta i didaktičkih tekstova, intuitivna metoda (koju don Ricaldone naziva induktivnom), evandeoska pedagogija, liturgijska integracija.
  - Pretežno didaktička perspektiva.

2.3. *Podrijetlo »svete« katehetske akcije*

- Tema kateheze je »gost« na Petnaestom općem saboru Salezijanske družbe (Torino, lipanj-srpanj 1938), kojemu je jedinstvena tema bila *Formacija salezijanskog osoblja*.

¹⁴ Usp. isto, str. 23-24.

¹⁵ *Balilla*: naziv za dječake između osam i četrnaest godina učlanjene u fašističku paramilitarnu organizaciju (*nap. prev.*).

- Ustanovljivanje dviju komisija za poučavanje te teme i za razradu prijedloga.
- Vrhovni kateheta priopćava Družbi odo-breni dokument, a u tome mu se pridružuje i vrhovni savjetnik zadužen za oratorije.¹⁶
- Pet nizova prijedloga: nastavnici, program, tekst (Pio X), natjecanja, svečani međunarodni kongres i katehetska izložba 1941. godine prigodom proslave prvog stogodišta Salezijanske družbe, koja je rođena zajedno s prvom don Boscovom katekizamskom poukom Bartolomea Garellija.¹⁷

2.4. *Apsolutno zlo: religiozno neznanje*

- Bazični intelektualizam.
- Bezuvjetna osuda okultnih sila zla.
- *Najveće zlo*, poglavlje u komentaru pobudnice *Blagdanski oratorij, katekizam i religiozna formacija*.¹⁸

2.5. *Blagdanski oratorij, sidro spasa za mnoge mlade*

Tri zadatka:

1. poučavati mlade pomoću katekizamske pouke,
2. kršćanska formacija mladih pomoću pobožnih vježbi i religioznih udruga,
3. ugodno se s njima zabavljati pomoću zdrave rekreacije, igara, kazališta.¹⁹

2.6. »Katekizamska dvorana«: »ekskluzivni« prostor u oratorijanskom »mjestu«

- Oprema
- Pomagala
- Knjige.²⁰

2.7. *Metoda i aktivističke dvojbe*

2.8. *Katehetsko »više« i dalje u oratoriju*

U određenom je smislu najbliži aktivizmu bio oratorij: zajednica mladenačkoga života, u kojoj su nadvladavane prepreke

između škole i života, između katehetski naučene religije i življenoga religioznog iskustva u okruženju spontanosti, pokreta i prijateljskog suživota. Bilo je to ono pedagoško *više*, o kojemu govori pismo koje je don Boscu nadahnuto 1884, bez čega bi mladi čovjek teško bio privučen bitnim *više* što ga predstavlja njegovo ostvarivanje kao dobra kršćanina i poštena građanina. Tome su doprinijeli, nadovezujući se na rad u »zajedničkoj dvorani«, druge djelatnosti koje su se odvijale u kazalištu, u crkvi, na dvorištu ili na sportskom igralištu. Očito je i odmah se određuje:

1. *Katehetska natjecanja*, mali ili veliki *kon-gresi*, radi integracije religiozne akulturacije, iako uz apsolutnu prevlast *učenja napamet* u vatrenom natjecateljskom ozračju.
2. *Religiozna formacija za unutarnju i si-novsku pobožnost*.
3. *Aktivnosti slobodnog vremena: rekreacija i malo kazalište*.

2.9. *Prošireno i duboko neznanje među odraslima i dobar tisak kao »mjesto« komplementarno oratoriju*

- Uzrok udaljavanja mnoštva od Crkve.
- Poziv salezijanskim stručnjacima na kvalificiranu suradnju u biblioteci *Lux* s tri niza publikacija: letci, male knjižice, opširnije knjižice s produbljenijim sadržajem.
- Obnova časopisa »Catechesi« od siječnja 1943. (osnovan 1932). Tako obnovljeni časopis predstavlja se s novim don Ricaldoneovim pozivom naslovljenim *Za svetu i hitnu akciju*.

¹⁶ Usp. ACS 1937, str. 421, 455.

¹⁷ Usp. ACS 1938, br. 87, str. 3-4 i 457-463.

¹⁸ Usp. ACS 1939, str. 1-230.

¹⁹ Usp. *Oratorio festivo, Catechismo...*, str. 100.

²⁰ Usp. *isto*, str. 154-168.

3. ZAVRŠNA RAZMIŠLJANJA

- Određena ograničenja s obzirom na teološko i pastoralno utemeljenje, na pedagoške i katehetske temelje i didaktičke prijedloge.
- Oskudno poznavanje novoga odgoja i, usprkos usmenom izjašnjavanju o »otvaranju«, zatvaranje u tradicionalnu katoličku i salezijansku pedagošku problematiku.

Zaslugom don Ricaldonea ostvarene su barem tri njegove zamisli:

- Katehetska akcija, koja je djelovala poput *električnog udara* u Salezijanskoj družbi i širokim krugovima Crkve u Italiji.
- Riječima, spisima i djelima na izvoru izoštrene svijesti Salezijanske družbe o vlastitom izvornom pozivu na specifično pastoralno i katehetsko djelovanje. Ponovno usvajanje osnovnih ciljeva: katehetske pouke, religiozne formacije, jasnijeg uvođenja u vjeru, promicanja prosvjetljenije kršćanske pobožnosti, dosljedne moralne i društvene formacije.

- Osim toga, stvaranje projekta i osnivanja ustanova koje će moći osigurati stabilnost, kvalitetu, širinu razvoja svemu onome o čemu je don Ricaldone sanjao i što je ostvario:
  - a) utemeljenje Salezijanskog papinskog ateneja i, unutar njega, Višega pedagoškog instituta, koji je 1973. postao Fakultet odgojnih znanosti, uz ustanovljivanje opće, metodološke, povijesne katehetike kao pretpostavke brzom osnivanju Katehetskog instituta unutar Višega pedagoškog instituta;
  - b) ustanovljivanje Središnjega katehetskog ureda, dinamičnog i znanstvenog tijela »katehetske akcije«, koji se vrlo brzo (1940) razvio u Katehetski salezijanski centar, a za koji je bila utemeljena visoko specijalizirana tiskara, iz koje je u svoje vrijeme nastala izdavačka kuća Knjižara kršćanskog nauka, današnji Elledici.²¹

²¹ Elledici je sažeti skraćeni oblik punoga talijanskog naziva: Libreria della Dottrina Cristiana, što u hrvatskom prijevodu znači: Knjižara kršćanskoga nauka (*nap. prev.*).